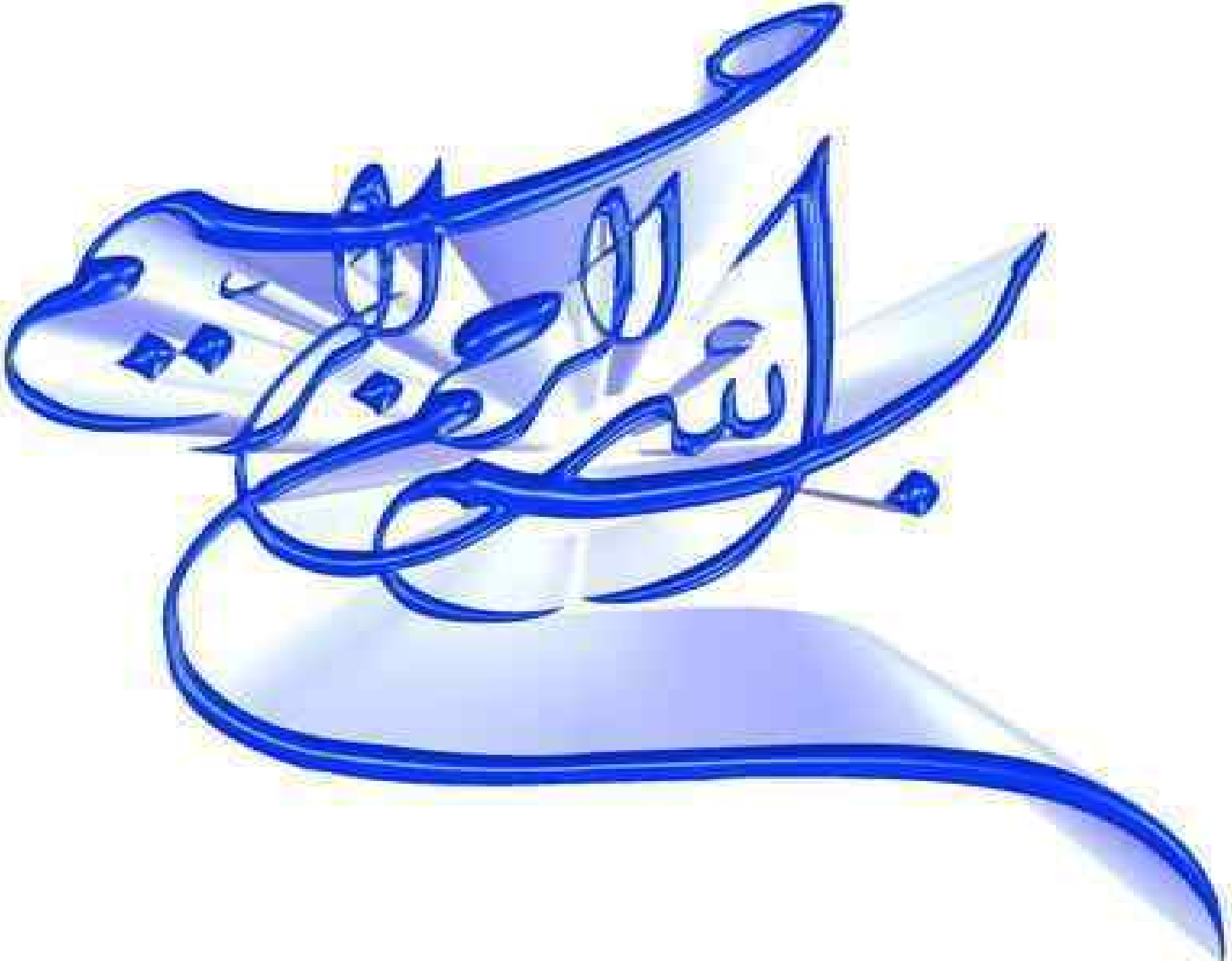
یکتا
تهران جنوب
تحلیل فضای شهری
موضوع : امام زاده صالح

استاد درس دکتر عزت الله میرزایی

نام دانشجو علیرضا مهران جلیل

بسم الله الرحمن الرحیم

فهرست مطالب

تحلیل فضای شهری امامزاده صالح (تجریش)

1. معرفی کلی

1-1. معرفی امامزاده صالح و اهمیت آن در ساختار شهری تجریش

1-2. اهداف و رویکرد تحلیل

2. موقعیت ((LOCATION

2-1. موقعیت جغرافیایی در شهر تهران

2-2. همجواری‌ها و عناصر شاخص پیرامونی

2-3. نقش در ساختار فضایی میدان تجریش

3. معماری و کالبد

3-1. سیر تاریخی شکل‌گیری و توسعه بنا

3-2. تحلیل [illegible] سازمان فضایی

3-3. ورودی‌ها و سلسله‌مراتب دسترسی

3-4. تحلیل نماها (شمالی، جنوبی، شرقی، غربی)

3-5. مصالح، تناسبات و خوانایی کالبدی

4. پیوست [illegible]nnectivity))

آستانہ مبارک حضرت امام زادہ صالح
۲۰۰ متر

امامزاده صالح نام آرامگاهی در محله تجریش تهران است.

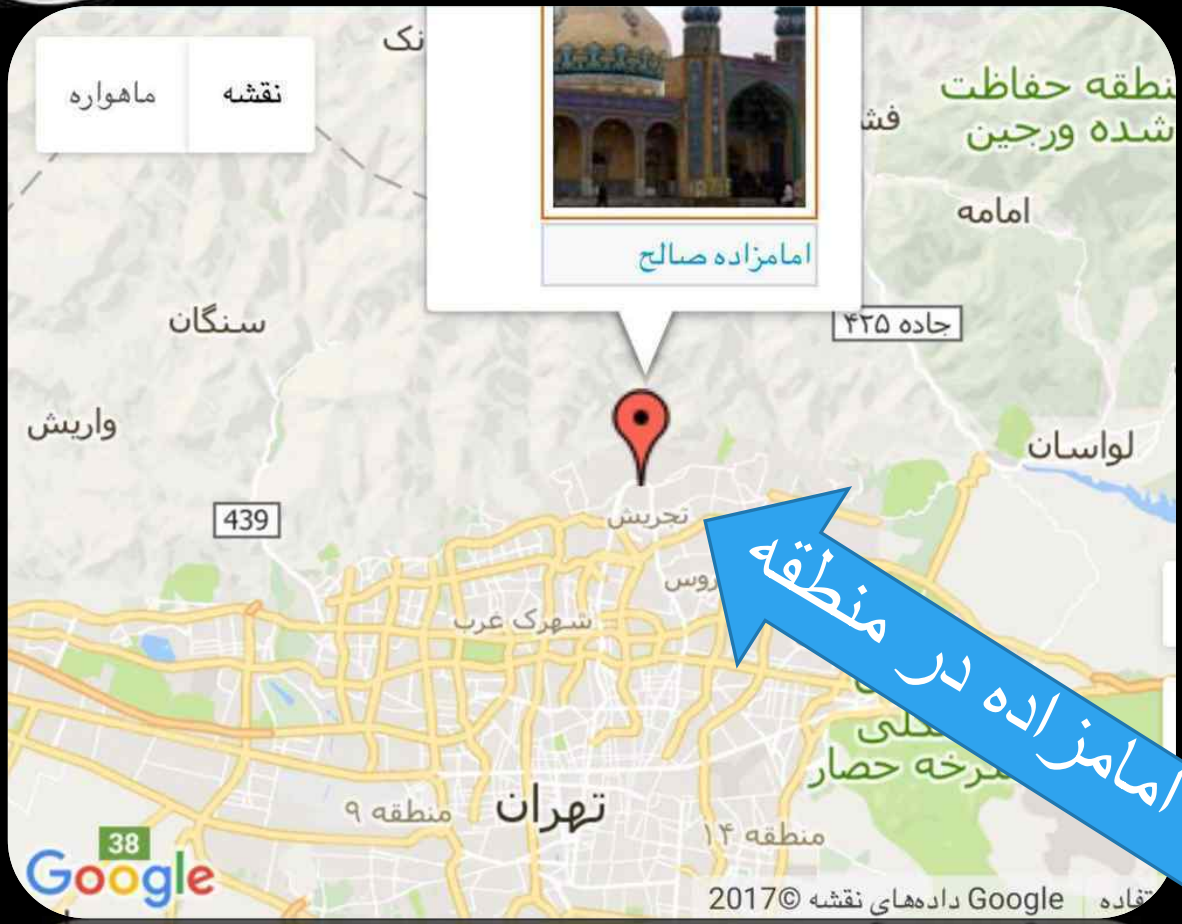
منسوب به صالح پسر امام موسی کاظم(ع) می‌دانند .

موقعیت امامزاده در نقشه ایران

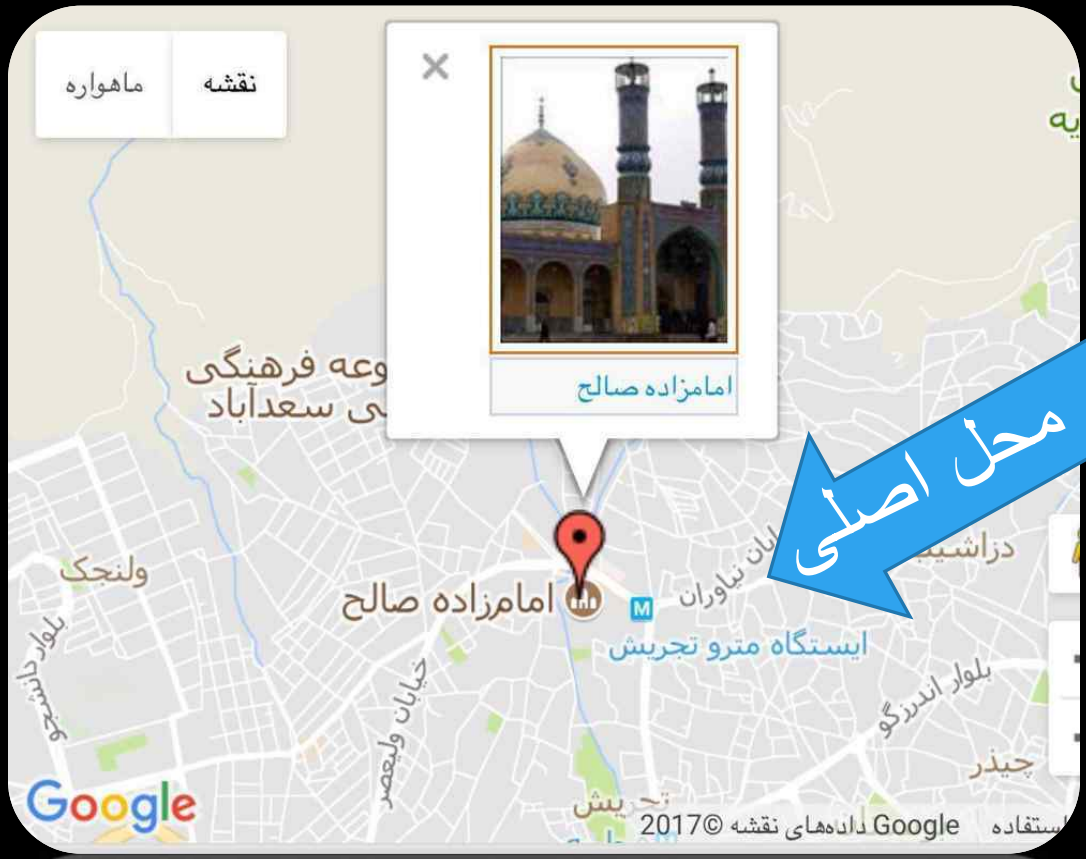

نقشه
ماهواره
امامزاده صالح
رشت
زنجان
آمل
ساری
کاووس
گرگان
تهران
کرج
همدان
قم
کرمانش
اراک
کاشان
Google
2017© داده‌های نقشه Google, Mapa GIS
موقعیت امامزاده در شهر

موقعیت امامزاده در منطقه

موقعیت امامزاده در محل اصلی

LOCATIONموقعیت

- امامزاده صالح (ع) در بافت تجریش به‌عنوان یک «گره شهری» عمل می‌کند؛ نقطه‌ای که پیاده‌محوری، جریان‌های زیارتی/بازاری و فضاهای عمومی را در یک مرکزیت تاریخی-مذهبی هم‌پوشان می‌سازد. قرارگیری بنا در مجاورت میدان و بازار، سبب شده مکان از سطح یک اثر صرفاً مذهبی به یک مؤلفه سازمان‌دهنده رفتار شهری تبدیل شود.

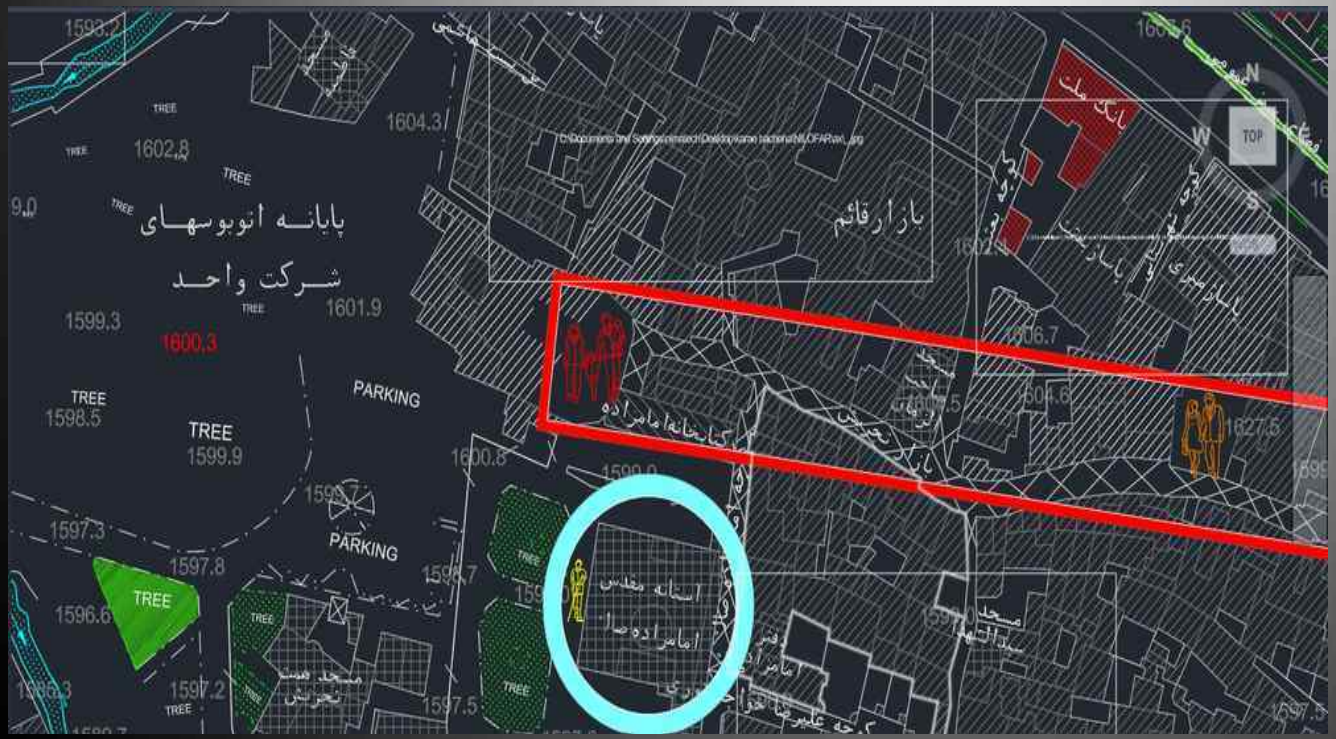
موقعیت در مقیاس محله و هم‌پیوستگی با محورهای حرکتی

- در مقیاس محله، امامزاده صالح (ع) در امتداد مسیرهای دسترسی اصلی قرار دارد. این موقعیت باعث می‌شود که بنا نه‌تنها مقصد، بلکه «مسیر مکث» نیز باشد. جریان‌های پیاده از میدان و بازار به ورودی‌ها نفوذ کرده و در نتیجه فضای بیرونی پیرامون بنا به کاتالیزور فعالیت تبدیل می‌شود.

پیوندهای دسترسی (پیاده/سواره) و نقاط گره‌زایی

- امامزاده صالح (ع) به‌واسطه شبکه معابر و تقاطع‌ها به چند نقطه گره نزدیک است. نزدیک بودن به مراکز حمل‌ونقل شهری (مثل ایستگاه‌های نزدیک مترو/اتوبوس در مقیاس محله) و همچنین وجود مسیرهای تجاری، «پیوستگی حرکت» را تقویت می‌کند و باعث می‌شود جمعیت به‌صورت موجی وارد محدوده شود.

GATHERINGتجمع‌پذیری بنا

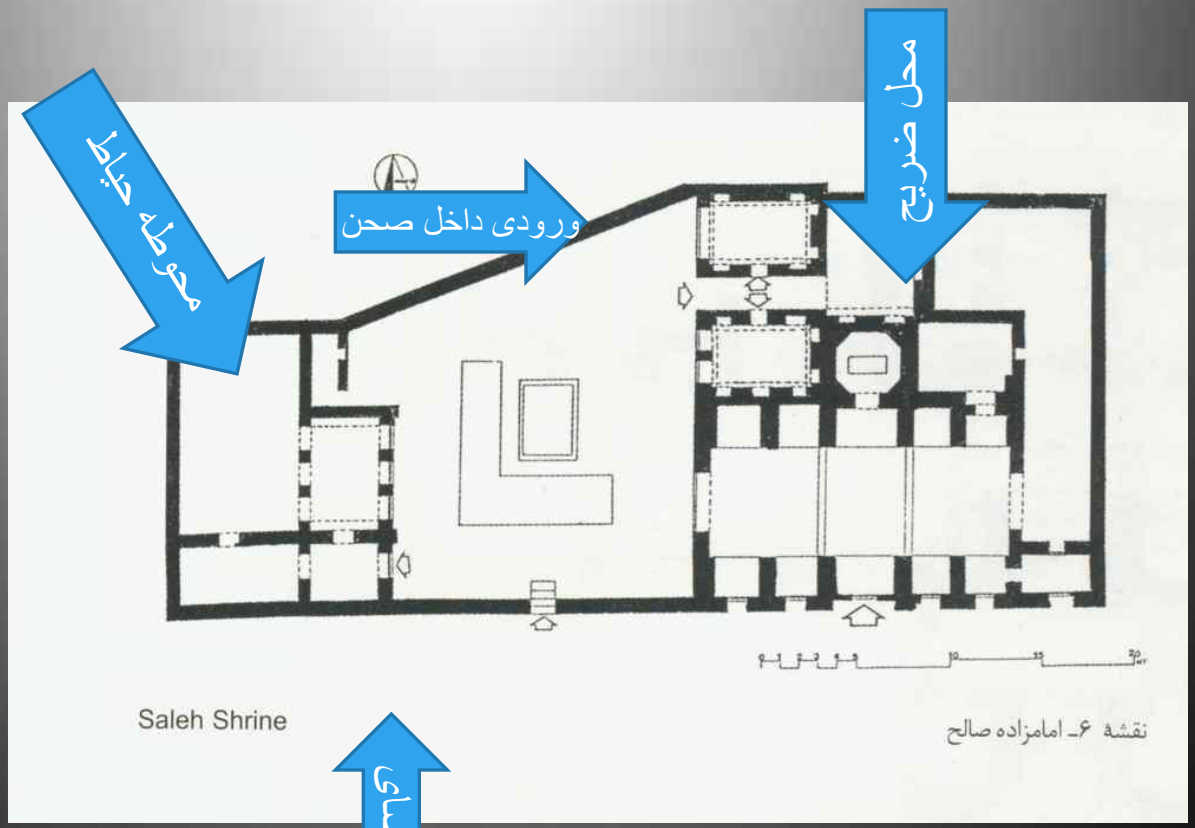

- **قابلیت جذب جمعیت و ظرفیت‌پذیری فضا**
- فضاهای پیرامونی (ورودی‌ها، گذرها، صحن و فضاهای نیمه‌باز) ظرفیت جذب جمعیت را بالا می‌برند. سازمان فضایی بنا طوری است که با افزایش جمعیت، حرکت از حالت «پراکنده» به «متمرکز» تغییر می‌کند و جریان‌های زیارتی/اجتماعی در اطراف بنا نظم می‌گیرند.

کانون‌های تجمع (در ورودی، صحن، مسیرهای پیرامونی)

- کانون‌های تجمع در سه لایه شکل می‌گیرند:
- ورودی‌ها (نقطه تبدیل جریان از شهر به زیارت)
- صحن/فضای مرکزی (نقطه مکث و مراسم)
- لبه‌های پیرامونی (فعالیت‌های جانبی مثل خرید/نذورات/گفت‌وگو)

پلان امامزاده

زمان‌مندی تجمع (قبل/حین/بعد از مراسم)

- **زمان‌مندی تجمع (قبل/حین/بعد از مراسم)**
- تجمع‌پذیری بنا در طول زمان تغییر می‌کند: قبل از مناسبت‌ها جمعیت در پیرامون تجمع می‌یابد، هنگام مراسم در صحن متمرکز می‌شود و پس از پایان مراسم به سمت خروجی‌ها بازمی‌گردد. بنابراین بنا علاوه بر «فضا» یک «سامانه زمانی» نیز دارد.

STILLNESSسکون در بنا

- **سکون به‌عنوان تجربه زیارتی (مکث، انتظار، تماشا)**

- در کنار حرکت، امامزاده صالح (ع) فرصت سکون نیز ایجاد می‌کند: انتظار در ورودی‌ها، نشستن در اطراف مسیرهای داخلی، تماشا و مکث‌های کوتاه قبل از ورود به فضاهای اصلی. سکون به تقویت «حس مکان» و تجربه معنوی کمک می‌کند.

کیفیت سکون؛ سایه، نور، آستانه‌ها و خوانایی فضا

- عوامل کالبدی کیفیت سکون را تعیین می‌کنند: سایه و نور، وجود آستانه‌های نیمه‌درون/نیمه‌بیرون، و خوانایی جهت‌ها. این عناصر باعث می‌شوند مردم حتی در شلوغی نیز بتوانند «رفتارهای آرام» (مثل عبادت صحبت کوتاه، تلاوت، تماشا) را انجام دهند.

کیفیت سکون؛ سایه، نور، آستانه‌ها و خوانایی فضا

- عوامل کالبدی کیفیت سکون را تعیین می‌کنند: سایه و نور، وجود آستانه‌های نیمه‌درون/نیمه‌بیرون، و خوانایی جهت‌ها. این عناصر باعث می‌شوند مردم حتی در شلوغی نیز بتوانند «رفتارهای آرام» (مثل صحبت کوتاه، تلاوت، تماشا) را انجام دهند.

از ورودی → STORY SEQUENCEدنباله تصویری
گذر → صحن.

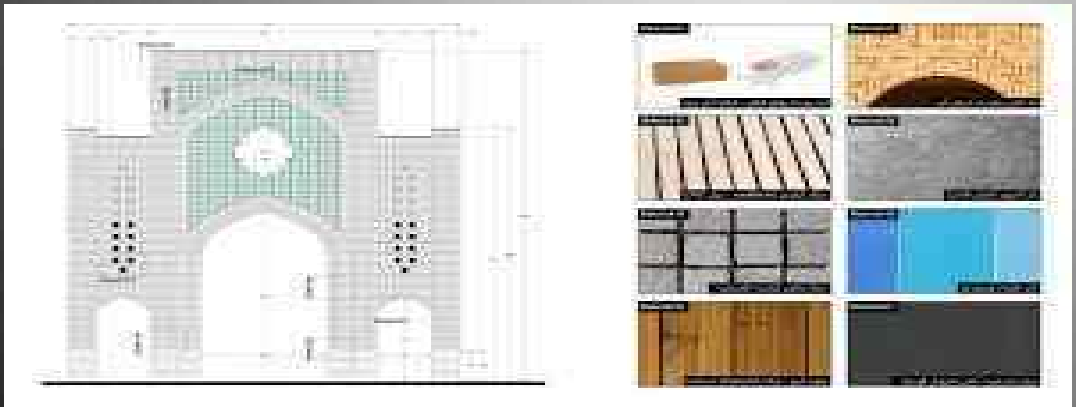
- **پیوستگی در بنا**
- **پیوستگی به‌معنای پیوند فضایی اجزا**
- پیوستگی در بنا یعنی اجزا از یکدیگر گسسته نیستند. توالی ورودی تا صحن، و سپس به بخش‌های مرکزی، یک مسیر ادراکی ایجاد می‌کند که کاربر را مرحله‌به‌مرحله هدایت می‌کند. این پیوستگی تجربه زیارت را روان و قابل فهم می‌سازد.

پیوستگی بافتی؛ تداوم لبه‌ها و سیستم حرکتی

- لبه‌های پیرامونی، گذرها و مسیرهای جانبی باعث می‌شوند بنا با فعالیت‌های شهری اطراف یکپارچه شود. نتیجه این است که کاربر در حرکت نیز «درون یک نظام واحد» احساس می‌کند نه در یک جزیره مستقل.

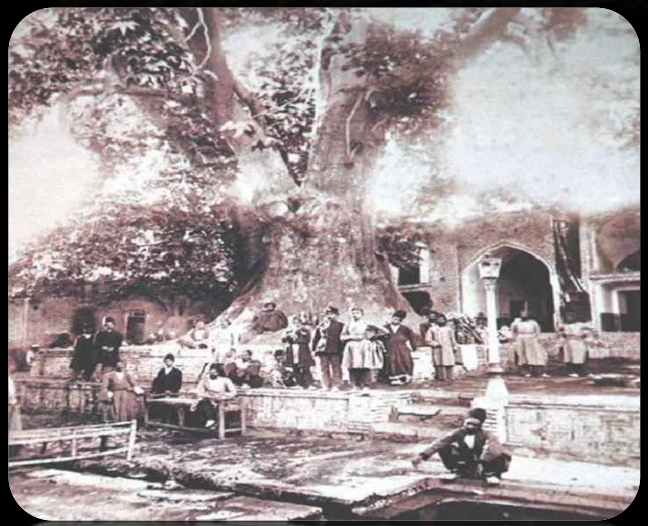
استمرار فرم و مصالح؛ کنترل ریتم در نما و بدنه‌ها

- کالبد امامزاده از طریق استمرار فرم، کنترل ریتم و خوانایی عناصر معماری، پیوستگی ایجاد می‌کند. تغییرات در نما یا پوشش‌ها معمولاً به‌صورت تدریجی رخ می‌دهد و به جای شکست شدید، تداوم بصری ایجاد می‌کند.

بقعه و بارگاه و صحن گسترده
امامزاده صالح(ع) به مساحت
سه هزار متر مربع یکی از
بزرگترین و باشکوه ترین
امامزاده های ایران است.

آستانه‌های معماری (ورودی/گذر/صحن) و انتقال تدریجی

- آستانه‌ها ابزار انتقال ادراکی هستند: تغییر ارتفاع، تغییر نور، کاهش/افزایش بازشدگی‌ها و حتی تغییر جهت دید. این پیوستگی کالبدی موجب می‌شود کاربر بدون نیاز به راهنمایی، مسیر را بفهمد.

هم‌پوشانی فعالیت زیارتی با فعالیت روزمره

- فعالیت‌ها در امامزاده صالح (ع) لایه‌لایه‌اند: زیارت و آیین در کنار فعالیت‌های روزمره (گردش، گفتگو، خرید سوغاتی/نذری). این هم‌پوشانی سبب می‌شود بنا فقط در زمان مراسم فعال نباشد و «اقتصاد-اجتماع» در پیرامون آن شکل بگیرد.

محصوریت به‌عنوان افزایش تمرکز و امنیت ادراکی

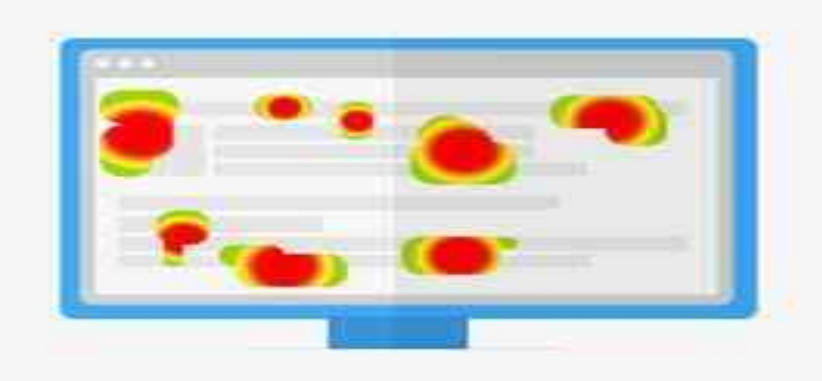
- **محصوریت به‌عنوان افزایش تمرکز و امنیت ادراکی**
- محصوریت در امامزاده صالح (ع) در مقیاس صحن و مسیرهای داخلی ایجاد می‌شود. دیوارها، بدنه‌ها و اختلاف سطوح باعث می‌شوند کاربر از فضای شهری جدا شود و حس تمرکز و امنیت تجربه کند.

نسبت باز/بسته و تجربه تغییر مقیاس

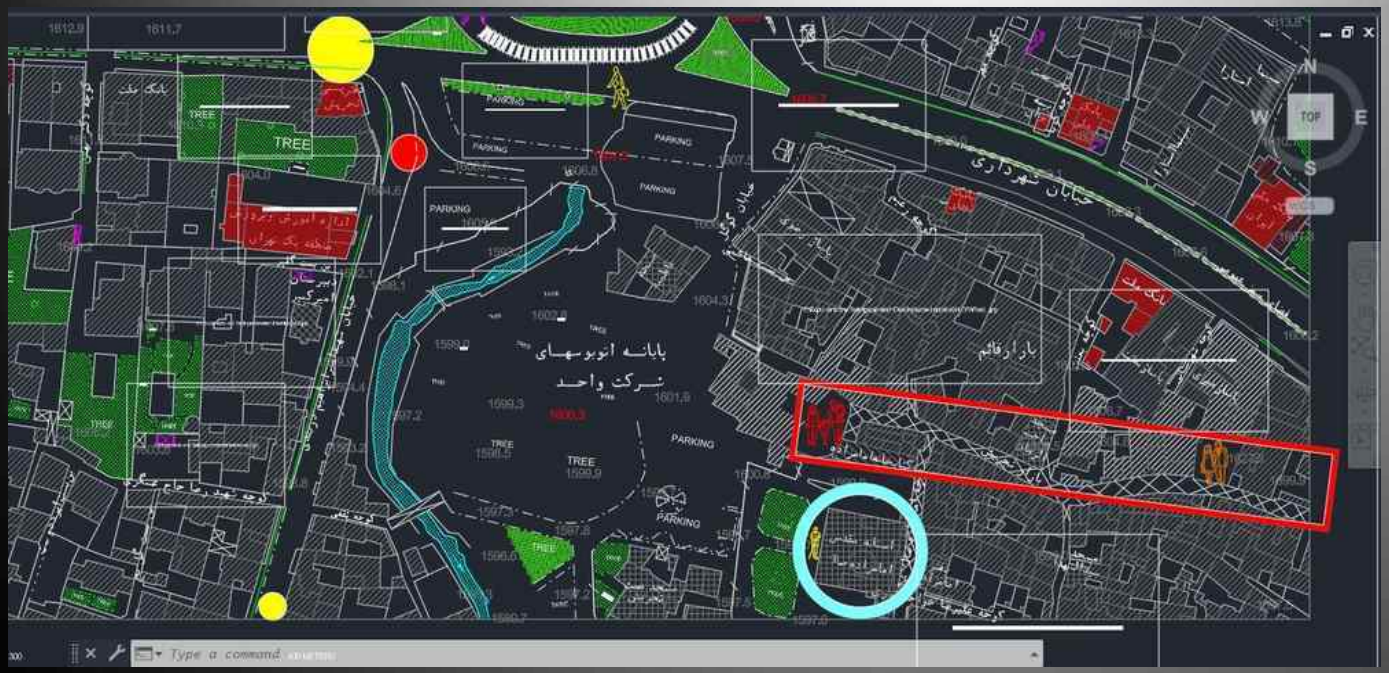
- بازشدگی‌ها نسبت به بسته‌بودن فضا تنظیم می‌شوند: در ورودی ممکن است ارتباط با شهر بیشتر باشد، اما در بخش‌های مرکزی محصوریت افزایش می‌یابد. این تغییر نسبت، مقیاس انسانی-زیارتی را تقویت می‌کند.

تراکم لحظه‌ای و الگوهای فضایی آن

- تراکم جمعیت در امامزاده به الگوهای مشخصی وابسته است: ورودی‌ها معمولاً تجمع اولیه را دارند، صحن مرکز جذب موجی است و لبه‌ها تراکم کمتر اما فعالیت بیشتر نشان می‌دهند. این الگو به سازمان فضایی بنا پیوند می‌خورد.

مدیریت تراکم (عرض مسیرها، زمان‌بندی، نقاط مکث)

- مدیریت تراکم فقط کالبدی نیست؛ زمان مراسم و جریان مدیریت‌شده نیز اثر دارد. عرض گذرها، وجود فضاهای مکث و امکان هدایت جریان، جلوی گسست جریان و فشار نامتوازن را می‌گیرد.

ویژگی‌های بنا در شکل‌گیری مکان

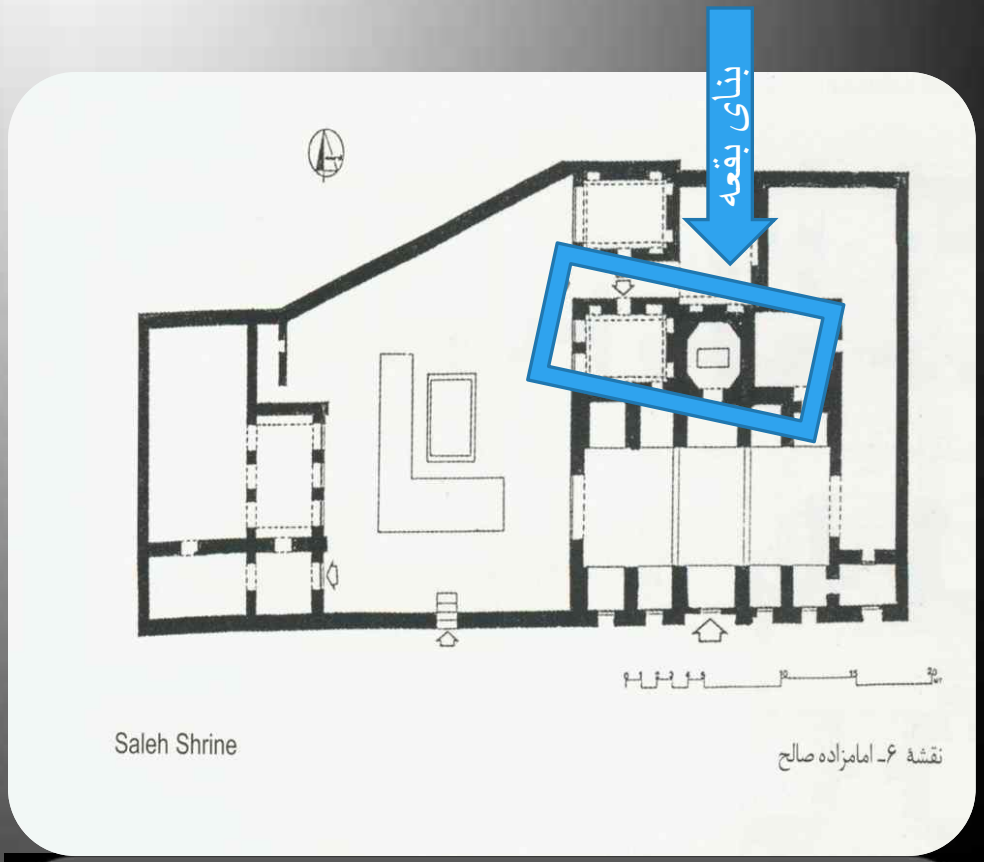

- ویژگی‌های کالبدی امامزاده صالح (ع) شامل فرم‌های شاخص، تزئینات، سازمان صحن و ورودی‌هاست که «هویت بصری» مکان را می‌سازند. این نشانه‌ها در ذهن کاربر تثبیت می‌شوند و موجب می‌شوند مکان در حافظه شهری ماندگار گردد.
- این بنا تغییراتی هم چون منار مرمت و تغیر رنگ و تغیر کاشی کاری در طول زمان داشته است

بنای بقعه اصلی شامل ساختمان چهارگوش بزرگ و مستحکمی با قطور است.دیوارهای
فضای درونی آن تقریبا 6/5 متر مربع مساحت دارد.

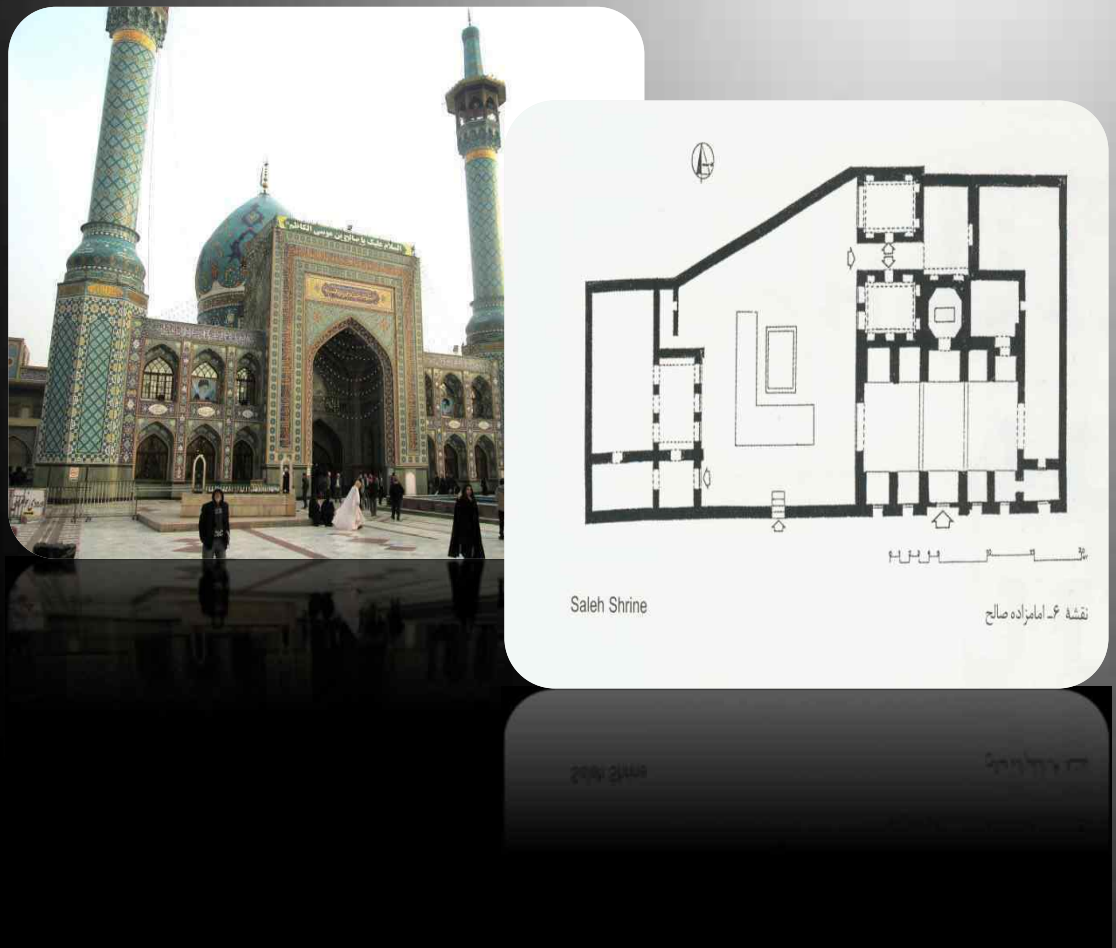
ویژگی اجتماعی بنا (جمعیت، رفتارها، قواعد نامرئی)

- امامزاده فقط فضای فیزیکی نیست؛ قواعد رفتاری و هنجارهای اجتماعی آن رفتار افراد را شکل می‌دهد. نوع حضور (زائر/مهمان/کاسب)، زمان حضور (مناسبت‌ها/روزهای عادی) و نوع کنش (زیارت/گفت‌وگو/خرید) اجتماعی بودن بنا را می‌سازد.

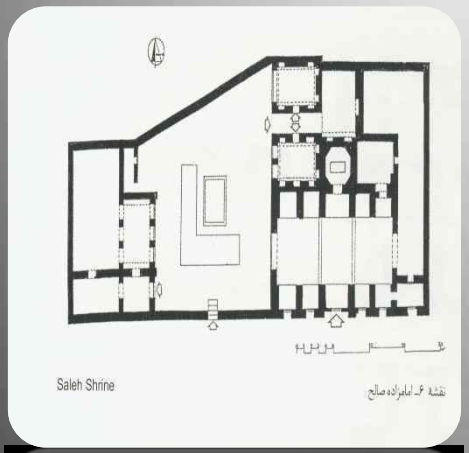

پیوستگی بصری و جریان دید

- جریان دید از مسیر ورودی تا هسته مرکزی برقرار است. کاربر در طول حرکت، نشانه‌های بصری (گنبد/فضای مرکزی/کف‌سازی/نشانه‌های تزئینی) را دنبال می‌کند و این پیوستگی باعث افزایش خوانایی مکان می‌شود.
- **عکس پیشنهادی:**

نظم فعالیت‌ها در لایه بیرونی و درونی

- در لایه بیرونی، فعالیت‌ها بیشتر عمومی و وابسته به جریان شهری‌اند؛ در لایه درونی، رفتارها بیشتر مناسکی و معنایی می‌شوند. این جابه‌جایی تدریجی، پیوستگی فعالیتی را تضمین می‌کند و از تعارض شدید رفتارها می‌کاهد.

میدان فعالیت جمعی (فضای عمومیِ بین زیارت و شهر)

- **میدان فعالیت جمعی (فضای عمومیِ بین زیارت و شهر)**
- میدان فعالیت جمعی در امامزاده صالح (ع) بخشی از صحن/فضای پیرامونی است که در آن کنش‌های جمعی رخ می‌دهد: مراسم، نذری، گفتگو، مکث و تردد. این میدان به‌عنوان واسط بین شهر و زیارت عمل می‌کند.

ویژگی‌های بنا در شکل‌گیری مکان

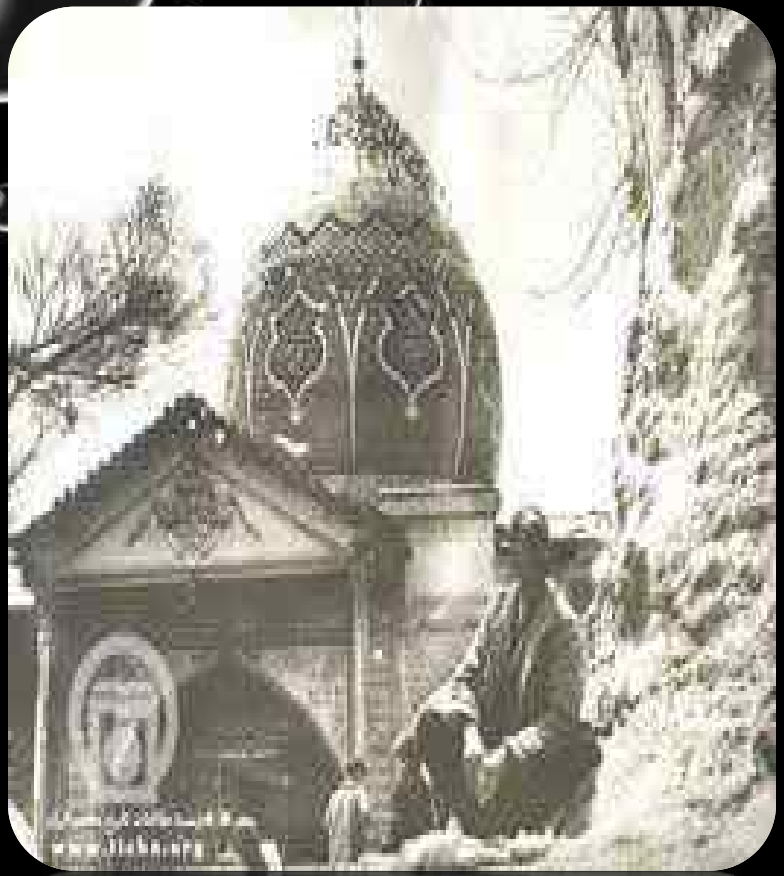

- ویژگی‌های کالبدی امامزاده صالح (ع) شامل فرم‌های شاخص، تزئینات، سازمان صحن و ورودی‌هاست که «هویت بصری» مکان را می‌سازند. این نشانه‌ها در ذهن کاربر تثبیت می‌شوند و موجب می‌شوند مکان در حافظه شهری ماندگار گردد.
- این بنا تغییراتی هم چون منار مرمت و تغیر رنگ و تغیر کاشی کاری در طول زمان داشته است

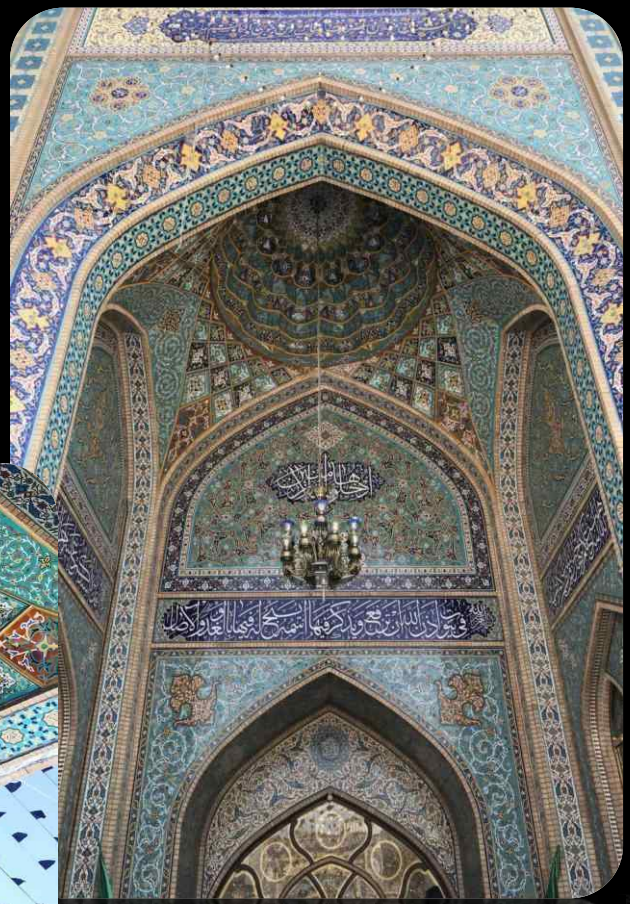

گنبد شلجمی شکل آن با کاشی‌های زیبا پوشیده شده است. این گنبد در سال ۱۳۲۳ شمسی به همت حسن فداکار تعمیر و کاشیکاری آن به صورت اولیه تجدید شده است.

وضع طاق‌نماها و معماری ساختمان و پوشش آن از معماری بناهای سدهٔ هفتم و هشتم است. گنبد کاشیکاری شده بقعه در سال ۱۳۳۸ در آخرین سال عمر حسن فداکار با هزینه شخصی تعمیر و کاشیکاری مجدد شد.

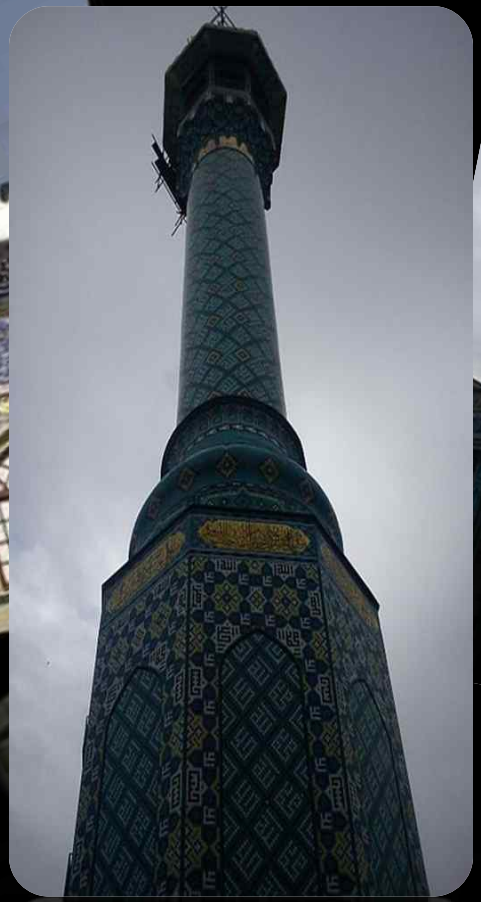

احداث گنبد کنونی همراه با تزیینات و مقرنس کاری و نقاشی های ظریف و اصلاحات داخل حرم و تعمیرات و پاره ای الحاقات و به طور کلی استحکام بخشی را به هاکو میرزا ملقب به ۱۱ خان پسر حسنعلی میرزا شجاع السطنه و نوه فتحعلی شاه نسبت

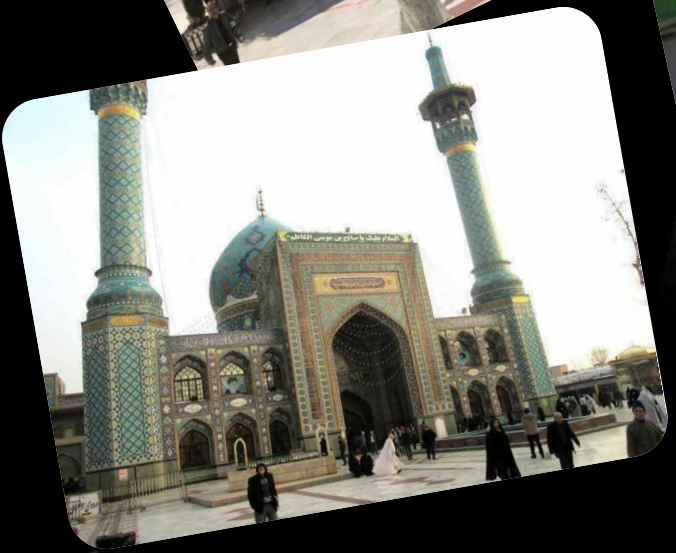

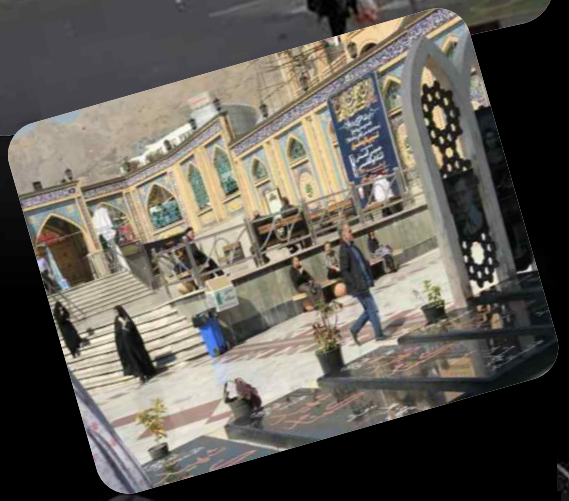

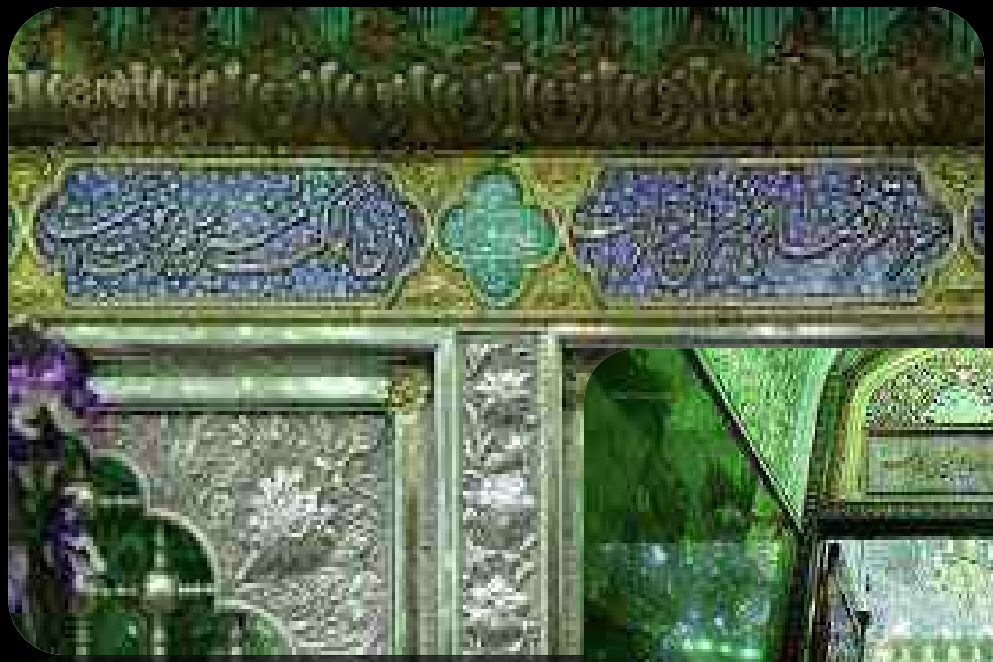
محوطه امامزاده صالح پیش از تغییر فضای خیابانی تجریش، محوطه‌ای کاملا محصور شده همچون دیگر زیارتگاه‌های ایران بوده‌است ولی امروزه از حصار دیوارها خارج شده‌است.

پیوستگی کالبدی-فضایی در حرکت جمعیت

- در زمان شلوغی، مسیرهای ارتباطی باید تحمل جریان را داشته باشند. پیوستگی فضایی یعنی اینکه گره‌ها و تنگ‌کردن‌ها به‌صورت مدیریت‌شده رخ می‌دهند تا توقف بی‌مورد و آشفتگی در حرکت جمعیت رخ ندهد.

امام زاده صالح (ع) بر اساس کتیبه بالای سردر صحن و زیارتنامه از فرزندان بلافصل حضرت امام موسی کاظم (ع) و برادر امام رضا (ع) معرفی شده است.

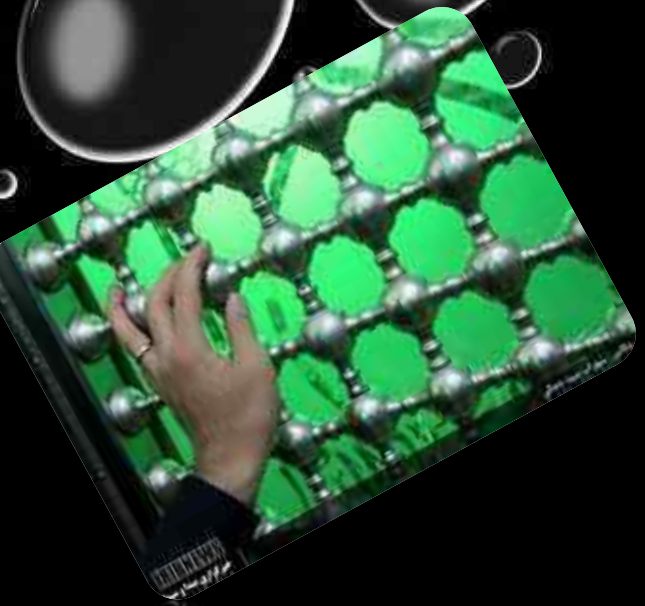
این امامزاده، نه تنها در تهران بلکه در ایران و حوزه‌های شیعه نشین جهان که هر سال تعداد زیادی از مشتاقان را از گوشه و کنار ایران، عراق، پاکستان، افغانستان و لبنان به خود می‌طلبد، شهرت دارد.

اجتماع و تعامل (مکانیسم‌های هم‌حضور)

- اجتماع در این مکان از طریق هم‌حضور شکل می‌گیرد: افراد با اهداف متفاوت در یک فضای مشترک قرار می‌گیرند و به‌صورت تدریجی هماهنگی رفتاری ایجاد می‌شود. این هماهنگی باعث کاهش تعارض و افزایش کارایی فضایی در زمان شلوغی می‌شود.

در داخل حریم وسیع امامزاده صالح صندوقی چوبین وجود دارد که احتمالا به دوران اواخر صفوی یا افشار تعلق دارد و ضریح ممتاز نقره‌ای آن که اضلاع شرقی و شمال شرقی و غربی آن دارای محفظه مشبک مزین به نقره و ضلع جنوبی آن مشبک چوبی است از وقفیات مرحوم آقای میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه اواخر قاجار است.

بنا به شواهد در امامزاده صالح کتیبه ای به سال ۷۰۰ قمری وجود داشته که ظاهرا در تعمیرات و تغییر مدخل بنا از میان رفته است که بنا بر آن همزمان با پادشاهی غازان خان نخستین ایلخان مسلمان مغول و مروج اسلام در میان مغولان بوده است

ویژگی‌های بنا در اجتماع (کالبد پشتیبان رفتار)

- بدنه‌ها، لبه‌ها، نشانه‌ها و ظرفیت‌های مکث، اجتماع را امکان‌پذیر می‌کنند. کالبد باید هم «متمرکزکننده» باشد (برای زیارت) و هم «پذیرای کنش‌های موازی» (برای بازار و تعامل اجتماعی). این تعادل، اجتماع را پایدار می‌کند.

نمای اصلی امام زاده صالح (تجریش)

از میدان تجریش

توضیح خط آسمان :

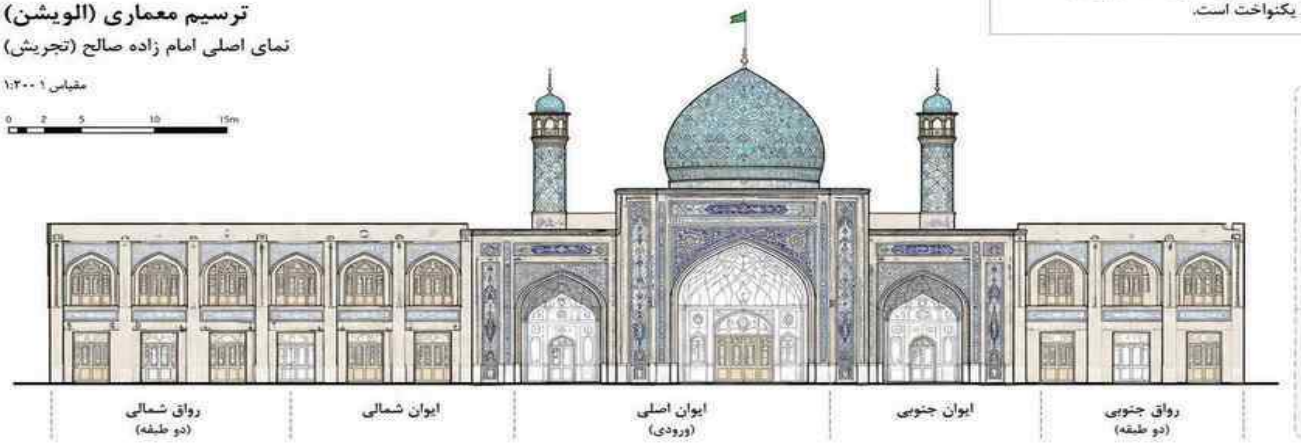
- رأس گنبد، بلندترین نقطه و شاخص اصلی در خط آسمان است.
- دو مناره در دو طرف ایوان، نقاط شاخص عمودی دیگر ایجاد می‌کنند.
- بام رواق‌های دو طرف به صورت تقریبا افقی ادامه می‌یابد و خط آسمان در این قسمت‌ها یکنواخت است.

ترسیم معماری (الویشن)

نمای اصلی امام زاده صالح (تجریش)

مقیاس ۱:۳۰۰

0 2 5 10 15m

راهنما

- قسمت‌های اصیل (دوره صفوی-قاجاری)
- الحاقات و توسعه‌های متأخر
- سازه‌های جدید (فلزی، شیشه‌ای و ...)

توضیح

ترسیم بر اساس مشاهدات میدانی و مطالعات اسنادی از الگوی معماری بقاع متداول در دوره صفوی-قاجاری.

امام زاده صالح (ع) تجریش – بازسازی تحلیلی بنای قدیمی و الحاقات

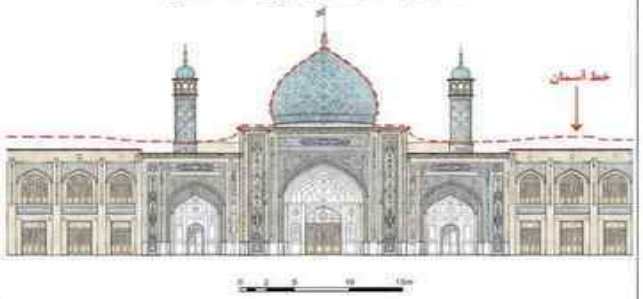
تحلیل معماری بر اساس الگوی بقاع متبرکه دوره صفوی - قاجاری

1. نمای اصلی و خط آسمان (از میدان تجریش)

خط آسمان از بالاترین نقاط بنا ترسیم گشته و مبنا معماری عبور کرده و بر روی بام رواق‌های جانبی امتداد می‌یابد

2. مزسیم معماری (الوتیشین) و خط آسمان

3. بازسازی تحلیلی پلان قدیمی و تشخیص الحاقات

پلان موجود (وضعیت کنونی)

پلان تحلیلی – بازسازی احتمالی بنای قدیمی (دوره صفوی – قاجاری)

مبانی بازسازی تحلیلی

- مطالعه منابع تاریخی و توصیفات سفرنامه‌ها
- الگوبرداری معماری بقاع متبرکه دوره صفوی - قاجاری
- بررسی نقشه‌های قدیمی محدوده تجریش
- شواهد کالبدی بخش‌های باقی‌مانده

راهنما

- بخش‌های اصیل (قدیمی)
- الحاقات دوره قاجار
- الحاقات دوره پهلوی
- الحاقات معاصر
- ورودی‌ها
- محور تقارن اصلی

نقشه‌های تاریخی محدوده تجریش

نقشه تهران قدیم – قبل از ۱۳۰۰ ش

نقشه سحاب – ۱۳۲۰ ش

مقایسه و تحلیل

- هسته مرکزی (حرم، ایوان‌ها و رواق‌های چهارگانه) متعلق به بنای اصیل است.
- الحاقات در دوره‌های مختلف، پیرامون هسته اصلی شکل گرفته و به‌ویژه در جبهه شمالی، ترشقی شرقی، توسعه بیشتری یافته است.
- ورودی اصلی در گذشته از سمت جنوب (میدان تجریش) بوده است.
- توسعه‌های معاصر شامل فضاهای خدماتی، اداری و تجاری در پیرامون مجموعه است.

خطوات پژوهش

1. معرفی موضوع

معرفی امام زاده صالح، موقعیت، اهمیت تاریخی و هدف تحلیل

2. مطالعه پیشینه

بررسی منابع تاریخی، نقشه‌های، توصیفات سفرنامه‌ها و الگوی معماری بقاع

3. برداشت میدانی و تحلیل

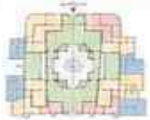
برداشت میدانی از بنا، تحلیل کالبدی، کالبدشکافی، فضاها و محورهای اصلی

4. بازسازی پلان اصلی

بازسازی تحلیلی بنای قدیمی بر اساس شواهد و الگوی معماری دوره صفوی - قاجاری

5. تشخیص الحاقات

شناسایی الحاقات در دوره‌های مختلف و تفکیک آن‌ها به صورت لایه‌گذاری

2.معرفی موضوع

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات برای حفاظت و پایداری بنا

توضیحات

- پلان‌های ارائه‌شده، بازسازی تحلیلی و فرضی هستند و برای مطالعات علمی تهیه شده‌اند.
- برای صحت‌سنجی نهایی، مراجعه به اسناد سازمان میراث فرهنگی و بررسی میدانی دقیق ضروری است.

شمال

میدان فعالیت جمعی و تداوم تجربه اجتماعی

- میدان فعالیت جمعی با زمان و فصل تغییر می‌کند، اما اصل هم‌حضور پایدار می‌ماند. این پایداری تجربه اجتماعی را تقویت می‌کند و باعث می‌شود مکان فقط یک نقطه عبور نباشد، بلکه «پاتوق شهری» نیز شود.

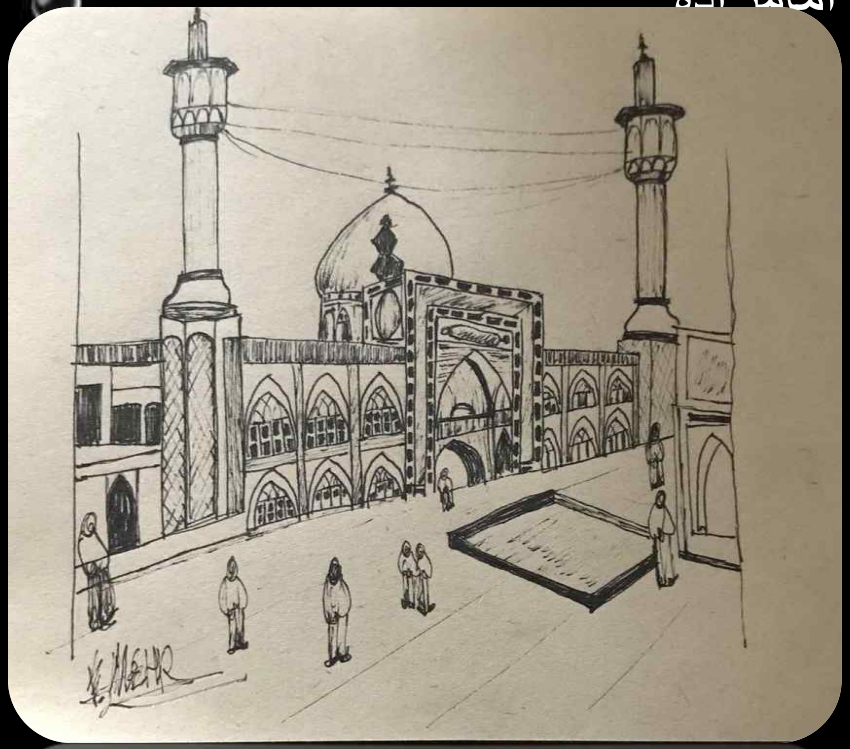

ماکت امامزاده

اسکیس های امامزاده

WWW.ALIREZAMEHRANJALIL.COM
EMAIL ADDRESS :
ALIREZA_90YMAIL.COM
HTTPS://MY.ISIC.IR/PROFILE/PORTFOLIO/SHOW/1001

با تشکر از دکتر میرزایی